

Handledning oumbärlig för andrologiska laboratorier

WHO laboratory manual for the examination of human semen and sperm-cervical mucus interaction. 4th ed. Cambridge University Press 1999. ISBN 0-521-64599-9.

Recensent: Rune Eliasson, docent, andrologilaboratoriet, Sophiahemmet, Stockholm.

I motsats till gynekologi har andrologi aldrig blivit accepterat som en viktig medicinsk specialitet. I Sverige finns ett stort antal specialister och akademiska tjänster inom gynekologi men bara två lektorstjänster i andrologi. Situationen är i stort sett densamma i de flesta industriländer. Avsaknaden av en organiserad utbildning och yrkeskarriär medför att utvecklingen drivs av slumpen och att ytterst få av dem som trots allt intresserar sig för andrologin har en planerad och allsidig utbildning. Detta gäller inte minst den kliniskt laborativa andrologin. Mot den bakgrunden fyller den av Världshälsoorganisationen (WHO) utgivna handledningen i spermaanalysernas tekniken en mycket viktig uppgift.

Försök att standardisera andrologin

Den första upplagan av WHOs handledning i spermaanalys utgavs 1980 och föregicks av omfattande konsultationer mellan olika experter under åren 1976–1978. Initiativet till arbetet togs av den internationella sammanslutningen »Comité Internacional de Andrologia» (CIDA), som tillkom 1970 för att standardisera och utveckla andrologin på internationell bas. Den första upplagan mottogs tyvärr med mycket blandade känslor av andrologerna. Med åren har förståelsen för standardisering och metodkontroll ökat, och de senare upplagorna har blivit mer accepterade och även översatta till flera ledande språk. Handledningarna har emellertid ännu inte lett till den standardisering som initiativtagarna en gång hoppades på, även om de flesta laboratorier i dag anger att de »följer WHOs handledning».

Alla som kunnat följa arbetet på olika institutioner vet att det råder en stor skillnad mellan angivna intentioner och verkligheten.

Handledningens viktigaste uppgift är att rekommendera standardiserade metoder och en förbättrad kvalitetssäkring inom den laborativa andrologin, att vara vägledande för forskare och kliniker i utvecklingsländerna och att möjliggöra multicenterstudier. Som ämnesområde omfattar andrologin mycket mer än utredning av män med nedsatt fertilitet. I handledningen tar man därför också med metoder för att studera samspelet mellan sädescellerna och livmoderhalsens sekret samt flera metoder som ännu bara hör hemma på avancerade forskningslaboratorier. Man uppmuntrar även till fler studier av läkemedels och miljöfaktors inverkan på mannens reproduktionsorgan.

Analysmetoder för utredning av ofrivillig barnlöshet

Bokens första avsnitt behandlar de basala analyserna av spermaprov för utredning av ofrivillig barnlöshet. I likhet med föregående upplagor rekommenderas två prov med en till tre veckors intervall i alla inledande utredningar. Avsnittet om bedömning av sädescellernas utseende innehåller färre egendomligheter än i tredje upplagan. Tredje kapitlet berör kompletterande metoder, t ex biokemiska analyser av sädesplasman, bedömning av procenten levande spermier i prov med liten andel rörliga celler, mikrobiologisk analys samt beräkning av olika former av index. De tekniska detaljerna beskrivs i 22 bilagor.

Trots brister bättre än tidigare upplagor

Avsnittet om kvalitetskontroll är helt nyskrivet och ersätter de ovetenskapliga rekommendationer som fanns i tredje upplagan med statistiskt korrekta. Tyvärr kommer det ta lång tid att reparera de skador man tillfogade andrologin genom undermåliga rekommendationer i förra upplagan.

Avsnittet om sädescellernas interaktion med livmoderhalsens sekret är i huvudsak oförändrat, men av oklar anledning har Kremers »sperm-cervical-mucus-kontakttest» strukits utan motivering. Man har också placerat en av illustrationerna upp och ner. Tillsammans tyder detta på en bristande insikt i dessa testars utförande och betydelse.

Valet av tester samt angivandet respektive utelämnandet av referensvär-

den avviker obetydligt från etablerade paradigmer inom andrologin. Man cementerar därigenom många fördomar samt ger en form av legitimitet åt några direkt dåliga metoder. Detta hindrar den laborativa andrologins utveckling och därmed även utvecklingen av den kliniska andrologin.

Handledningen är trots brister klart bättre än sina föregångare. Man skall dock inte ta den som en »bibel» utan läsa och tillämpa den med förståelse för att den är resultatet av de konsulterade forskarnas egna ambitioner och erfarenheter, av kompromisser och av mångas ovillighet att överge gamla paradigmer. Boken är även med dessa reservationer helt oumbärlig för alla andrologiska laboratorier, och den belyser föredömligt olika sidor av andrologin som ämnesområde. •

Bra norsk informationsskrift om diabetes

Stein Vaaler, Terje Møinichen, Ingvald Grenstad, red. **Diabeteshåndboken.** 2. udgave. 262 sidor. Oslo, Universitetsforlaget, 1999. Pris 285 nkr. ISBN 82-00-42971-7.

Recensent: Sven-Erik Fagerberg, docent, tidigare klinikchef vid medicinska kliniken, Regionsjukhuset, Örebro.

Nyligen recenserade jag en patientinformationsbok om diabetes och inledde med frågan om det idag behövdes fler informationsskrifter. Svaret blev förstås jakande, men en norsk bok i samma ämne och på norska? Ja, den behövs därför att den är bra, och språket utgör inget hinder.

Författarna till boken är flera välkända norska diabetologer, och från Sverige medverkar Arne Melander och Anders Frid. Boken är indelad i 42 kapitel och riktar sig till all personal som ingår i diabetesteamet men också till personer med diabetes och deras anhöriga.

Aktuella fakta

En välskriven historik inleder, följd av epidemiologiska avsnitt. Där informeras om att typ 1-diabetes hos barn

knappast förekommer i den samiska befolkningen och att Skandinavien har flest typ 1-diabetiker i världen. I Finland är frekvensen 30–40 gånger högre än i Japan. Den för varje år betydande ökningen av typ 2-diabetes och dess allvarsamma konsekvenser framhävs.

Orsakerna till typ 1- och typ 2-diabetes – de »svåra» kapitlen – har skrivits av två kända diabetologer, Ivar Følting och Kristian Hansen. De har hög aktualitet men ställer vissa krav på läsaren.

Flera avsnitt om vård och behandling

Nya diagnostiska kriterier och vad som är aktuellt och nödvändigt beträffande blodsocker och urinkontroll diskuteras. Diabetesvårdens organisation med diabetessjuksköterskan i en nyckelroll och betydelsen av egenvården och hur denna uppmuntras avhandlas i flera avsnitt.

Årubbningar hos diabetiker är svåra att upptäcka, då de kan döljas med hjälp av avancerad insulinbehandling. Problemet har uppmärksammas alltmer men sällan i böcker av detta slag.

Liksom i andra informationsböcker framhålls diabeteskostens liberalisering, och de allmänna kostråd som diabetikerna rekommenderas skiljer sig idag inte från befolkningens normalkost. Kunskap om hur olika matvanor, måltidernas storlek och måltidsrytmen påverkar blodsockret är viktig för att diabetikern skall kunna styra sitt blodsocker.

Regelbunden fysisk aktivitet är en viktig del i behandlingen av diabetes. Den förstärker effekten av insulinet och minskar insulinbehovet. En lätt motion påverkar knappast serumlipiderna, utan för detta krävs avancerad löpträning.

Stein Vaaler och Arne Melander redogör kortfattat för perorala antidiabetika och betonar vikten av att preparaten sätts in relativt tidigt i diabetesutvecklingen. Nya perorala medel väntar på kliniska genombrott.

En genomgång av insulintyper, insulinbehandling hos barn och hos typ 1- och typ 2-diabetiker, pumpbehandling och insulinpennor har beretts en relativt stor plats. Anders Frids studier om vikten av att ge insulininjektion på rätt ställe har fått ett eget avsnitt.

Information om komplikationer

I kapitlet om akuta komplikationer ägnas hypoglykemin stort intresse del-

vis beroende på den betydelse vi idag tillmäter »tight control» där hypoglykemi är en av dess avigsidor. Stora framsteg både i diagnostik och behandling har de senaste åren gjorts i omhändertagandet av det diabetiska ögat. I Sverige anser vi idag att alla diabetiker bör följas upp med ögonbottenfoto med regelbundna intervall. I Norge tycks man inte ha kommit lika långt.

Intensiv behandling av blodtryck och mikroalbuminuri med ACE-hämmare har förbättrat prognosen för den diabetiska njuren.

I kapitlet om neuropati diskuteras vad jag kallar förbisedda komplikationer vid diabetes såsom urogenitala och gastrointestinala motilitetsrubbingar som en följd av autonom neuropati.

Sexuella störningar vid diabetes har länge varit ett tabubelagt område. Dess betydelse och vanlighet uppmärksammas alltmer, och dessutom har nyligen potenta läkemedel mot erektil dysfunktion blivit tillgängliga.

Stort utrymme ägnas diabetikernas fotproblem. Deras betydelse för livskvaliteten och för sjukdomens totala förlopp poängteras. Dessutom är det den senkomplikation som i direkta och indirekta kostnader är mest kostsam.

Sällan möter man i en bok av detta slag flera sidor rörande sjukdomar i tänder och munhåla vid diabetes. Huvudproblemet är parodontopatin medan karies förekommer mindre frekvent än hos icke-diabetiker.

Hjärt- och kärlsjukdomar och förhöjt blodtryck vid diabetes skildras ingående och insiktsfullt.

Om diabetes och graviditet, prevention, rökning, kirurgi och diabetes associerad med andra autoimmuna sjukdomar ges kortfattad men innehållsrik information.

Boken slutar med ett avsnitt om diabetikernas sociala rättigheter, om patientföreningar samt ett intressant kapitel av Jack Jervell om »Diabetes i ett världsperspektiv – vilka utmaningar står vi inför?»

Nya infallsvinklar och råd

Vi är tämligen väl tillgodosedda med informationsböcker för den kategori personer boken vänder sig till. Vill man ha omväxling är denna bok från ett av våra grannländer mycket stimulerande och högaktuell och ger kanske en del nya infallsvinklar och råd i vår strävan att bereda diabetikerna den bästa vård. •

Boknotiser

Rune Sjö Dahl, Wiking Månsson, **Stomi – vad är det?** 95 sidor. Karlstad: Rafael Förlag, 1998. ISBN 91-973092-2-2.

Ann Faulkner, Peter Maguire. **Kommunikation med kræftpatienter.** 285 sidor. Köpenhamn: Munksgaard, 1999. Pris 268 dkr. ISBN 87-16-11976-2.

Finn Geneser. **Histologi – på molekylärbiologisk grundlag.** 825 sidor och cd-rom. Köpenhamn: Munksgaards, 1999. Pris 898 dkr. ISBN 87-16-122488.

Gunilla Carlstedt, Annika Forssén. **Mellan ansvar & makt. En diskussion om arbete, hälsa och ohälsa, utifrån tjugo kvinnors livsberättelser:** 318 sidor. Luleå: Institutionen för arbetsvetenskap, Luleå tekniska universitet, 1999. ISSN 1402-1544.

Eva Hedlund. **Män med sexuell beroendeproblematik.** 121 sidor. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 1999. ISBN 91-7203-829-2.

Daniel N Stern. **En mor blir till. Hur moderskap förändrar dig för all framtid.** 252 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 1999. Pris: ca 330 kr. ISBN 91-27-07189-8. Översättning från amerikansk utgåva av Per Rundgren.

Stein Vaaler, Terje Møinichen, Ingvald Grenstad, red. **Diabeteshädboken.** 2. utgåve. 262 sidor. Oslo: Universitetsforlaget, 1999. Pris 285 nkr. ISBN 82-00-42971-7.

Management of severe malnutrition: a manual for physicians and other senior health workers. 60 sidor. Geneva: WHO, 1999. ISBN 92-4-154511-9.

Inger Hahn, Rhagnar Myrhage. **Bäckenbotten. Byggnad, funktion, träning.** Basfaktakompendium. 4:e upplagan. Göteborg: Anakomp AB, 1999. ISBN 91-86126-32.

Harold D Holder, Eckart Köhlhorn, Sturla Nordlund, Esa Österberg, Anders Romelsjö, Trygve Ugland. **European integration and Nordic alcohol policies.** 254 sidor. Aldershot–Brookfield–Singapore: Ashgate, 1998. Pris £39.95. ISBN 1-84014-370-3.